

## AR EBREO

### Ar he'mi bi m'empa ya ebreo

*Ár T'u Jö bi xikagihu tema ne ár Dada ga pöhu*

<sup>1</sup> Jö nzeye ya pengi ba pehna yá m'ehni mam'et'o, hagatho bi japabi mi zo ma palehu.

<sup>2</sup> Ne nuya ngöxapayu xi mense ár T'u da zokagihu. Gehnu xi zokwabi gatho ár meti, ne bi 'yent'wa hár 'ye bi hyoka gatho ar mhets'i ne ar ximhai.

<sup>3</sup> Gehnu togo ñ'u ár hyats'i ár nsunda ñhehwitho Jö, ne o hár 'ye da doxa xoge, honse da mönga ár mhö pe'sa ar ts'edi. Gehnu bi xugagihu ma ts'okihu mi unga ár tese, ne bi hñuxa hár ñ'ei ar Ndö bi 'bu mhets'i.

<sup>4</sup> Ne bi hñuxa ár nsu ár T'u bi döta ya enxe. Njap'utho ár thuhu bi thu'spabi töpa ár nsu yá thuhu'u.

*Ár T'u Jö töpa yá nsu ya enxe*

<sup>5</sup> Ngetho tema enxe xi 'ñemba Jö:

Go ma T'u'i,  
nupya di ñ'udi go ri Dadagi.  
Ne embabi man'agi:  
Nuga go ár Dadagi,  
ha nö'ö go ma T'u.

<sup>6</sup> Man'agi enö nú'mu ba pehna ár 'bet'o T'u har ximhai:

Gatho yá enxe Jö dá ndöñ'ö.

<sup>7</sup> Ha nú'mu nonga ya enxe enö:  
Nuyá enxe japi da ñhö,

ne nuyá 'bego japi da mfagi.

<sup>8</sup> Ne nú'mu nonga ár T'u enö:

Nuna ri ndö, tsi Jö, hiñham'u da göts'i,  
ha nuna ri ts'ut'wi xa n'ar hoga ts'ut'wi.

<sup>9</sup> Xka mö nö'ö xiñho, ne xka utsal nö'ö hingi ho.

Jange bi hñus'a ri nsu togo ri Jö.

Bi gox'a ar nziki johya, gi töta gatho ri ñ'ohu.

<sup>10</sup> Xi 'ñenö n'e:

Nu'ge, tsi Hmu, ga hyoka ar ximhai hár ndui,  
ne ar mhets'i go xi hyoka ri 'ye.

<sup>11</sup> Gatho'u ma da göts'i, ha nu'ge gi 'bui hiñham'u  
da göxa ri te.

Ne gatho'u ma da thege ngu n'ar dutu.

<sup>12</sup> Ngu n'ar he ma da m'ats'i ne da 'boni.

Ha nu'ge go get'a'i,

ne nuya ri jeye hinda ma da thege.

<sup>13</sup> Ngetho tema enxe xi 'ñemba njawa:

Hñu ha ma ñ'ei ga huxkwi,

to'mi ga tsiñ'a nuya ri ñ'uni ga tsep'a ha ri wa.

<sup>14</sup> Gatho ya enxe yá 'bego Jö, bi pehni da maxa  
nu'u togo ma da hñonga ar mpohö.

## 2

### *N'ar döta mpohö*

<sup>1</sup> Jange xa ma ga umba ma muihu ga othu nö'ö  
xta ohu, ne hinga m'ehu.

<sup>2</sup> Ngetho nunar mhö bi mönga ya enxe bi me'sa  
ár ts'edi, ne nu'u togo himbi ne bi 'yote, bi hñonga  
ár mfei.

<sup>3</sup> Hinda tsa ga k'onthu 'mu, nu'mu hinga suhu  
nunar döta mpohö xi t'akagihu. Gese ar tsi Hmu

togo bi xikagihu, ne m'efa bi damajöni nu'u togo bi 'yode.

<sup>4</sup> Ne gese Jö mi damajöni mi ñ'u ya döta nt'udi, ya 'befi hingi tsä da 'yot'ase ar jö'i, ne bi hyemba ár Hñö Jö ngu bi ne'ö.

*Togo unga ar mpoho*

<sup>5</sup> Jö himbi datwa ha yá 'ye ya enxe nunar te xi 'ñep'u ne di noñhupya.

<sup>6</sup> Bui togo bi damajöni habu enö njawa:  
Teme ar ñ'ohö xa gi beni,  
wa ar jö'i xa gi honi.

<sup>7</sup> Tx'utho bi 'bedi xka hyekwa ya enxe.

Xa ga umba ar nsunda ne ga hñu'spa ár nsu,  
ne ga 'yent'wa hár 'ye gatho nö'ö xi hyoka ri 'ye.

<sup>8</sup> Gatho ga pokwa ha yá wa.

Jö togo bi mokwa gatho ha yá wa, hinte bi zo njap'utho, mödi hinxta hanthutho xi tho gathoyu.

<sup>9</sup> Ha nupya xta hanthu ar Hesu, nö'ö togo 'ra ya tsi pa bi thuxa hai ya enxe, xi t'umbabi ar nsunda ne ar nsu, ngetho bi tho ar ugi nú'mu mi thökwabi ár te. Njap'u xki benga Jö ar Dada nda unga ár te ne nda hwägagihu ar mpoho.

<sup>10</sup> Gatho te jawa ne janu mhets'i, go bi hyok'ö ne go o hár 'ye'ö. Bi beñ'ö nda zixa nzeye yá bötsi hár nsunda, jange bi japi bi tho ya ugi ár T'u, ne njap'u bi hyokwa ár m'ui yá Pohote'u.

<sup>11</sup> Ngetho nu'u togo xi nt'axkwabi yá te ne nö'ö togo t'axkwabi, n'atho togo yá meti. Jange hingi ntsä embabi gehyu yá ku.

<sup>12</sup> Ne enö njawa:

Ma ga xipabi ri mhö ma ku,  
Madedá ar mhunts'i ga tut'a ya thuhu.

13 Ne man'agi enö:  
 Nuga ga ñ'emüibi'ö.  
 Ne enö n'ehe:  
 Di 'bu'bewa nuya bötsi bi 'raka Jö.

14 Ngetho nuya bötsi pe'sa ha yá ndo'yo ar ji ne ar ngo, nö'ö n'ehe bi m'ui njap'u. Ne nú'mu mi du, bi hwata togo hö ar ndöte, gehnu ar ts'ondöhi.

15 Ne njap'u bi umba ar hogam'ui nu'u togo mi 'bui mi pepa ar ndöte ngetho mi tsu'u.

16 Nunu himba ehe bi maxa ya enxë, ba ehe bi maxa yá 'beto ar Abra.

17 Jange mi mahyoni nda ñhehwi nuyá ku. Ne bi ndöngamöjö xa pe'sa ar nhwëki, ne ot'a gatho nö'ö di 'ñepi hár 'befi Jö. Ne bi unse ár te ngu n'ar m'oñho da gut'wa yá ts'oki ya meximhai.

18 Ngetho gese'ö bi tho ar ts'ati, jange pe'sa ar ts'edi da maxa nu'u togo ts'ati.

### 3

#### *Ar tsi Hmu Hesu töpa ár nsu ar Moise*

1 Jange tsi kuhu, xi t'axk'a'ihu ri m'uihu ne xi ts'oñ'ahu ma gi 'buhu mhets'i, beñhu ar tsi Hmu Hesukristo, ár mpote Jö ne ar döngamöjö togo tsiska ma jamfihu.

2 Nunu, ot'a xiñho ngu xi xipabi nö'ö togo xi 'ñets'i, ngu bi 'yot'a ar Moise n'ehe hár nijö Jö.

3 Mahyoni di töte ar nsu di t'umba ar tsi Hmu Hesu, m'efa ar Moise. Ngu di töte ar nsu di t'umba n'a di hoka ar ngu, ne m'efa ar nguse.

4 Ngetho ja togo hoka n'ar ngu, ha Jö bi hyoka gatho.

<sup>5</sup> Majöni ar Moise bi 'yot'a gatho nö'ö xki xipa Jö nda 'yot'a hár nijö, ngu ár 'bego. Gehnu bi damajöni nö'ö ma nda mhönga m'efa.

<sup>6</sup> Ha nunar tsi Hmu Hesukristo, ngu n'ar t'u su xiñho ar ngu. Ne nuju go dar nguhu nu'mu hinga hehu ar ndo'mi, ne ga tsethu ma jamfihu ga to'mhu da göxa xoge.

### *Ár tsaya yá bötsi Jö*

<sup>7</sup> Jange ngu engá ár Hñö Jö:

Nu'mu ar pania gi 'yo'sfu ár mhö Jö,

<sup>8</sup> yo gi kothu ri muihu ngu bi 'yot'a ri palehu nunar pa bi tsot'wa ár muí Jö, ba tsatnu har ot'at'ohö.

<sup>9</sup> Ka gehnu ri palehu bi tsatkagi ne bi hyomgagi'u. Yon'ate njeje bi hyandga ma döta nt'udi ndi ot'wabi'u.

<sup>10</sup> Jange bi ponka ma kwe gatho nuya jö'i mi 'bu nuya pa'u.

Ne da ensega:

Hingi tsaya te gatho benda ha yá muí,

ne hinxi bötká ma 'ñu.

<sup>11</sup> Ngetho xki mbo ma kwe, da et'ase made ma te, hinda ma da yut'a har tsaya di uni.

<sup>12</sup> Tsi kuhu, hyanthu hinte di 'bup'u n'a di pe'sa n'ar ts'omuí hingi ne da ñ'emui, ne da 'we hár 'ñu Jö togo hö ar te.

<sup>13</sup> Nö'ö gi 'yothu, hñu'mba ár muí ri kuhu n'a ngu n'a hyax'mu, núpya tsa ga eñhu di 'buhu ar pania. Hingi hyehu da me ri muihu gi oxu yá nhemhö ar ts'oki.

<sup>14</sup> Ngetho nu'mu xi t'akagihu ar seki ga 'buhwihu ar tsi Hmu Hesukristo, da njap'u nu'mu

hõnse hinga hehu nunar ñ'emui da pe'su hár ndui.

<sup>15</sup> Núpya tsá gi 'yohu da t'enö:  
Nu'mu ar pania gi 'yo'sfu ár mhö Jö,  
yo gi kot'a ri muihu, ngu bi 'yot'a ri palehu nunar  
pa bi ntsot'wa ár mui Jö.

<sup>16</sup> Togo'u bi 'yotwa ár mhö Jö ne bi tsot'wa ár mui. Hage hinga nu'u ba júka ar Moise har hai Ehipto.

<sup>17</sup> Togo xi tsot'wa ár mui yon'ate njeye. Hage hinga nu'u togo bi 'yot'a ya ts'oki, ne bi go yá ndo'yo ha ya ot'at'oho.

<sup>18</sup> Ne togo bi 'ñet'ase made ár te, bi 'ñembabi'u hinga nda hñõnga ar tsaya uñ'ö. Hage himbi xipabi njap'u nu'u togo himbi 'yote.

<sup>19</sup> Ne da nuhu himbi yut'u, ngetho himbi ñ'emui.

## 4

<sup>1</sup> Jange ma ga tsuñhu nõ'ö te di pe'su 'mu. Ngetho mödi di pe'sthu ar ñhöt'i bi 'rakagihu ga kuthu hár tsaya, xi'mu 'ra hinga tsuhu.

<sup>2</sup> Ngetho nuju ngu'u xi nsikagihu ar hoga mhö. Ha nu'u hinte mañho bi nhwëkwabi, ngetho bi k'at'a yá ñ'emui nu'u togo bi 'yode.

<sup>3</sup> Ne nuju xta ñ'emuihu, di 'buhu hár tsaya, ngu bi 'ñeñ'ö:

Núm'u mi mbo ma kwe da 'ñet'ase made,  
hinga nda yut'u ha ma tsaya.

Mödi ár 'befi Jö bi wadi nú'mu mi jwata ar ximhai.

<sup>4</sup> Ngetho ja n'a xeni har t'ofu habu nõnga ar yoto mpa, ne enga njawa:

Bi ntsaya Jö bi wa gathu yá 'befi har yoto mpa.

<sup>5</sup> Ne man'agi habu enö:

Hinda ma da yut'u ha ma tsaya.

<sup>6</sup> Jange k'at'a 'ra da yut'i, ha nu'u togo bi t'umbabi m'et'o ar hoga mhö himbi yut'u ngetho ya me'sku.

<sup>7</sup> Man'agi huxa n'ar pa: ar pania. Ngu bi 'yot'a ar Dabi xki tho nzeye ya jeye, habu enö: Nu'mu ar pania gi 'yo'sfu ár mhö Jö, yo ma gi kot'a ri muihu.

<sup>8</sup> Ngetho nu'mu ar Hosue xi umbahmö ar tsaya, hinxi nomhö man'ar pa 'mu.

<sup>9</sup> Pongda n'ar tsaya 'mu, to'ma ya bötsi Jö.

<sup>10</sup> Ngetho nu'u togo xi yut'a hár tsaya, xi hyep'u ár 'befi, ngu Jö xi hyep'u ár meti'ö.

<sup>11</sup> Ma ga umba ma muihu ga kuthu har tsaya, ne hinto da demba ya ts'o'befi nu'u togo himbi ne bi 'yote.

<sup>12</sup> Ngetho ár mhö Jö te, ne gatho tsa da 'yot'e. Töta ár ñho n'ar ndojwai di hente ár hmi ne ár xutha, ne kut'a ya mbo da hyekwa ár pa ne ár hñö n'ar jö'i. Da zonga ha ya ntokndo'yo ne ya ngöbo, ne pötwathobi ya mfeni ne teme kwata hár mu.

<sup>13</sup> Hiñ'otho tema xi hyok'ö ne hinda ma da m'u hár nthandi. Gatho te ja handatho, ngu xoxtho ne hingi jo'mi hár da nö'ö togo ma ga datwabihu majöni.

*Ar tsi Hmu Hesu ar Döngamöjö*

<sup>14</sup> Di 'ñehu n'ar döngamöjö togo bi yut'a mhets'i, ar tsi Hmu Hesu ár T'u Jö. Jange ga suhu nunar jamfinu di teñhu.

<sup>15</sup> Ngetho hindi 'ñehu n'ar döngamöjö nö'ö hingi ne da meskagihu ar tseti ma ngwent'ihu. Di 'ñehu

n'a togo bi ts'ati nguju n'ehe, mödi himbi 'yot'a ar ts'oki.

<sup>16</sup> Ma ga kwathu 'mu hár thuxandö unga ar nthekate, hinge ga ntsuhu. Ne ga tsuthwu ár nhwëki, da hwëgagihu ár mfats'i nú'mu di hoñhu.

## 5

<sup>1</sup> N'ar döngamöjō xi thahna ha ya jō'i, xi t'ets'i da pōta da m'a hár nthandi Jō, ne da unga ya m'oñho, ne njap'u da mpumba yá ts'oki ya jō'i.

<sup>2</sup> Nō'ō tsā da me'spa ar ts'eti nu'u xi m'edi ne hinte pōdi, ngetho gese'ō tsā da hyat'a ár mfeni ne da 'yot'a ar ts'oki n'ehe.

<sup>3</sup> Jange nú'mu pōxa ar m'oñho, ot'a njap'u honi da mpumba ma'ra, ne da mpumbase yá ts'oki n'ehe.

<sup>4</sup> Hinga gatho tsā da guse nunar 'befinu xa pe'sa ar nsu, honse nu'mu da zohna Jō ngu bi zohna ar Aron.

<sup>5</sup> Njap'u ar tsi Hmu Hesukristo himbi ñ'exase ngu ar döngamöjō. Bi hñuxa togo bi mönga njawa: Go ma T'u'i, ha nupya di ñ'udi go ri Dadagi.

<sup>6</sup> Ne ngu enga man'a xeni n'ehe: Nu'ge gar döngamöjō hiñham'u da göts'i, ngu bi t'exa ar Melkisedek.

<sup>7</sup> Ar tsi Hmu Hesukristo nú'mu ba ekwa bi njō'i, xa mi umba ár mu mi zoni, mi apa nō'ō togo mi pe'sa ar ts'edi nda ñōnga har ndöte. Ne bi t'umbabi nō'ō mi adi, ngetho mi pe'sa ar ntsu ne mi e'spa ár nsu togo bi mats'i.

<sup>8</sup> Mödi mar t'umhö, nuya ugi bi thogi bi uti hanja nda 'yode.



<sup>9</sup> Ne njap'u bi ñ'u ár ts'edi da umba n'ar mpoho hiñham'u da göxa gatho nu'u togo da 'yote.

<sup>10</sup> Ne Jö bi hñuxa ngu ar döngamöjö, ngu ar nsu mi pe'sa ar Melkisedek.

*Ar mhö xikagihü hinga hehü ar 'ñu majöni*

<sup>11</sup> Ja nzeýe te ga möñhü nunar mhönu xta noñhü, mödi hingi tsa ga ut'ahü xoge, ngetho xka kot'a ri muihü hingi ne gi pöhu nö'ö t'ut'ahü.

<sup>12</sup> Ngetho nzeýe nuya jeýe xi thogi, xi zamhö gi uthü ma'ra. Ha gi hoñhütho da t'ut'ahü nunár ndüi ár mhö ar tsi Hmu, ngu n'ar lele ne da t'umbatho ar 'ba, hinge ar ñhuni.

<sup>13</sup> Ne gatho nu'u ngu ya lele tsütho, hingi pötho tema xiñho ne tema hingi ho.

<sup>14</sup> Ha nu'u togo xi ñöts'i, xi bötwabi ar ñhuni, xi xo yá mfeni, ne pödi ndana xiñho ne ndana hingi ho.

## 6

<sup>1</sup> Jange ga umba ma muihü ga hoñhü da ñöxa ma ñ'emüihü. Hinga ñhogamüihütho nunár nt'uti ar tsi Hmu Hesukristo ndi pöhu nda ndühu da ñ'emüihü. Hinga penju ga huxa ma mfenihü nuya nt'uti da pöhu m'et'o. Nö'ö ga pehu, ga hehü di thö'thü ga othwü ár ntso'mi, wa ga thöhup'u ya 'befi tsixju har ndöte, ga thöhu di noñhü ar mpoho bi e har ñ'emüi Jö.

<sup>2</sup> Ne nuya nt'utiyü, ar xixthe, ar thu'spa ár 'ye man'a, ár menga nte nu'u xi du, ne ar pa da thöxamajöni habü da t'umba nö'ö di 'ñepi hiñham'u da göts'i.

<sup>3</sup> Gehnü ma ga othu nu'mü da maxkagihü Jö.

4 Ngetho n'a togo xi m'u har hyats'i, ne xi za ar nt'uni di 'ñe mhets'i, ne xi me'spa ár Hñö Jö,

5 xi zapa ár hoga mhö Jö ne ár ts'edi nuna te xi 'ñep'u,

6 nu'mu da dagi, hinda tsä da njapabi da 'yot'wa ár ntso'mi man'agi. Ngetho pontho pengi tsut'wa ár T'u Jö har pont'i, 'betwa ár tsä njap'u hár nthandi gatho ya jö'i.

7 Jangu n'ar hai hingi tsaya honga ar 'ye, ne umba ya hoga doni nu'u togo wöhi, hömba ár njöpi Jö.

8 Ha nunar hai unga ya 'mini hingi nhe'ö, tx'utho 'bedi da ts'ani, ne m'efa da ts'öt'i.

9 Di xi'ahé njanu tsi kuhu, ha di kaxmbenihe gi to'mhu ya ñho di ehwi ar mpoho.

10 Ngetho Jö pe'sa n'ar hogamu, ne hinda ma da pumhni ri 'befihu, ne nö'ö ar ñho xka 'yothwu ya gamfi, ne hinxka hyehu gi othu, njap'u gi ñ'uhu gi pe'sfu ár mhöte Jö.

11 Nuje di nemhöhe, n'a ngu n'a xa gi umba ri muhu gi 'yothu njap'u gatho ri tehu, ne hinda k'at'a ri ndo'mhu.

12 Hindi nehe gi ndöhñehu. Nö'ö gi 'yothu, temfu yá m'ui nu'u pe'sa ar jamfi ne ar ts'eti honga ya ñhöt'i.

13 Nú'mu Jö bi umba ar ñhöt'i ar Abra, ngetho himi otho man'a togo di döta nda 'ñet'a made, bi 'ñet'ase made ár thuhu.

14 Bi 'ñenö: Majöni xa ma ga jöp'a'i ne ga ja'i gi nxöndi.

15 Ne ar Abra bi me'sa ar ts'eti bi do'mi, jange bi hñonga ar ñhöt'i.

<sup>16</sup> Majöni ya ñ'ohö et'a made n'a di töte ar döta, ne ot'a njap'u hindi njo'o togo da 'ñembi hingi njap'u teme mö. Jange nu'u te et'a made, enga njap'u nö'ö mö.

<sup>17</sup> Jö mi ne nda 'yot'wa ár 'ñu xiñho nu'u togo ma nda gohwi ár meti'ö, ngetho hingi pata ár ne te xi mö, jange bi 'ñet'a made ár thuhuse.

<sup>18</sup> Jö bi zoju ár ñhöt'i ne ár nt'et'amade. Nuya yohoyu hingi tsa da mpati, ne Jö hingi tsa da mönga n'ar nhemñö. Njap'u xa hñubgagihu ma muihu ga to'mhu nö'ö xi 'boskagihu núya xta ehü ga kwathu há r ndo'mi.

<sup>19</sup> Numa ndo'mihu toska ma pahü, ñhehwi ngu n'ar bojö xiñhu to'sa n'ar motsa. Nunar ndo'minu foxa mbo mote ar xunidutu habu 'bu ár nsunda Jö.

<sup>20</sup> Gehnu habu bi yut'a m'et'o ar tsi Hmu Hesukristo, m'efa nga teñhu n'ehe. Njap'u bi t'ets'i ngu ar döngamöjö hiñham'u da göts'i, ngu ar nsu bi me'sa ar Melkisedek.

## 7

### *Ar 'befi ngu ar döngamöjö bi me'sa ar Melkisedek*

<sup>1</sup> Nunar Melkisedek mar ndö har hai Salem, ne már möjö Jö bi 'bu mhets'i. Bi boni ma ba thö ar Abra mí pengi xki ma ba hwata ya ndö, ne bi jöpi.

<sup>2</sup> Ne ar Abra bi umba ár 'ret'a xeni gatho nö'ö mi hö. Nunar thuhu Melkisedek poni da 'ñenö, ar ndö ot'a ar hoga ts'ut'wi. Ne már ndö har hai Salem, ne da 'ñenö, ar ndö unga ar hogam'ui.

<sup>3</sup> Hindi pöthwu ár dada, ár nönö, yá pale. Hindi pöhu hanja bi m'ui, hanja bi du, njangu ár T'u Jö, gehnu ar möjö hiñham'u da göxa ár nsu.

4 Beñhu 'mu tengu mar döta ár nsu mi pe'sa nunar Melkisedeknu. Ngetho nuna ma palehu ar Abra, himbi k'ont'i nda umba ár 'ret'a xeni nö'ö xki hñomba ya ndö bi dö'ö.

5 Majöni nuya xi 'ñe ha yá 'beto ar Lebi, gehyu hōnga ar 'befi ngu ar möjö. Xi m'epabi da hñōnga ár 'ret'a xeni ngu mönga ha ya 'bepate, mödi jot'wa yá ku, ngetho nuyū xpa pōnga ha yá bötsi ar Abra n'ehe.

6 Ha nunar Melkisedek togo hinxpa 'ñe ha yá 'beto ar Lebi, bi hñōnga ár 'ret'a xeni bi umba ar Abra, togo xki hñōnga ar ñhöt'i, ne bi jöpabi.

7 Ne di pōhu xiñho nö'ö togo töte ár nsu, go unga ar njöpi'ö.

8 Nuya möjö togo hōnga ar 'ret'a xeni, gehyu ya ñ'ohō the yá te, ha nunar Melkisedek mhö nunu tetho, hinxi du.

9 Ma ga möñhu nú'mu mi unga ár 'ret'a xeni ar Abra, pontho bi gut'a yá 'beto ar Lebi n'ehe, ha nupya jot'a nu'u xpa ehnu.

10 Ngetho ar Lebi hinxki m'utho. M'efa ba e ha yá 'beto ar Abra togo xki ma ba tsu ar Melkisedek.

11 Nu'mu da t'axka yá te ya jö'i ha yá 'befi ya möjö yá 'beto ar Lebi, ne ha ya 'bepate bi t'unga nuyá pa ya möjöyu, yo'ö ba pehna Jö man'ar möjö di pe'spa ár nsu ar Melkisedek, ne himi pe'spa ár nsu ar Aron.

12 Ha nu'mu da 'bata ar möjö, mahyoni da 'bata ya 'bepate n'ehe.

13 Ne nö'ö togo mhö, n'añ'o yá pale, nuyá mēni hinto bi mpe har nijö.

14 Gatho pödi, nuna ma tsi Hmuhü ba e ha yá 'beto ar Huda, ha nunar Moise hinte bi nõni ha nda nmöjöyu.

15 Ne xa nhekitho, nu'mu da nanga man'ar möjö n'añ'o di pe'spa ár nsu ar Melkisedek, hinxpa e ha yá 'beto ar Aron.

16 Hinxki t'ets'i ngu eng a har 'bepate nõnga ar jö'i da zokwa yá 'beto. Ha nupya xi hñõnga togo pe'sa ar te hinda ma da göts'i.

17 Xi ndamajöni nõñ'ö habü enö:  
Nu'ge gar möjö hiñham'u da the ri ts'edi,  
gi pe'spa ár nsu ar Melkisedek.

18 Xi thöka nunar 'bet'o 'bepate 'mu, himi pe'sa ar ts'edi, ne himbi tsä bi 'yot'a nõ'ö mi mahyoni nda 'yot'e.

19 Ya 'bepate hinto bi umb a n'ar hogam'ui, ha nu mi t'unga n'ar 'ra'yo nõ'mi xa tôte ár ñho, faxkagihü ga kwathü ga hoñhü Jö.

20 Ne Jö bi 'ñet'ase made ár thuhu bi nõñ'ö.

21 Ngetho majöni nu ma'ra ya möjö bi t'ets'i ne hinto bi t'et'a made. Ha nunu hö, bi 'ñet'a made nu togo bi 'ñets'i, bi 'ñembabi:

Bi 'ñet'a made ár thuhu ar tsi Dada, ne hinda ma da pata ár ne.

Bi 'ñenö:  
Nu'ge gar möjö gi pe'spa ár nsu ar Melkisedek,  
hiñham'u da göxa ri ts'edi.

22 Ar tsi Hmu Hesu 'ba made, japi da tho nunar nkohinü xa tôte ár ñho.

23 Numa'ra ya möjö bi nja nzeye, ngetho nda du ne himi tsä nda mpe nzeye ya pa.

24 Ha nunu hiñham'u da göxa ár te, jange pe'sa ar 'befi möjö hiñham'u da thege.

<sup>25</sup> Jange hyax'mu tsa da poho nu'u ñ'emuibil'ö ne da e da wat'i da hyonga Jö, ne hingi tsaya apa Jö da max'u.

<sup>26</sup> Ngetho nunar döngamöjönü, gehnu ndi hoñhu: Ár m'ui xint'axi, hingi pödi da 'yot'a ar ts'oki, hinxi jaxt'a ár m'ui, hingi nthöskwi ya 'yot'ats'oki, ne bi ts'ixa mhets'i ba 'buhwi Jö.

<sup>27</sup> Nu'mú, hinge mahyoni hyax'mu da unga n'ár m'oñho ne da mpumbabi yá ts'okise, ne m'efa da unga nuyá meti ya jö'i, ngu ot'a nu ma'ra ya döngamöjö. Ngetho nunu, bi unse ár te n'agitho, ne hiñham'u da unga man'agi.

<sup>28</sup> Ngetho ya 'bepate exa ngu ya döngamöjö ya jö'i hiñ'otho yá ts'edi. Ha nú'mu mi tho ya 'bepate, bi 'ñet'ase made ár thuhu Jö, nda 'ñexa ár T'u xa ja ár ts'edi, hiñham'u da the ár nsu.

## 8

### *Nó'ö 'ba made engä ar 'ra'yo nkohi*

<sup>1</sup> Gatho nuna xta möñhu, honsenu di ne da zo ri mfenihu: Di pe'su nunar döngamöjönü, togo bi hñuxnu hár ñ'ei ár thuxandö Jö mhets'i.

<sup>2</sup> Bi mpe habu majöni ar dönganijö xi hyokase Jö, hinge ar meximhai.

<sup>3</sup> Ngetho gatho ya döngamöjö, xi thuts'i da moxa ya m'oñho ne ya ñhöt'i. Jange nunu n'ehe mahyoni di pe'sa te da mo'spa Jö.

<sup>4</sup> Nu'mu di 'buhmöwa har ximhai, hendar nmöjöhmö'ö, ngetho jawa ya möjöpoxa ya m'oñho ngu mönga yá 'bepate ar Moise.

<sup>5</sup> Nu'u pepa nö'ö di hñöts'i ne ar xuditho nu te janu mhets'i. Ngu bi t'uta ar Moise nú'mu ma nda

hyokwa ár ngu Jö, ne bi t'embabi: Hyanda xiñho gi hyoka ngu xi t'ut'a'i har t'ohö.

<sup>6</sup> Ha nupya nunar döngamöjönü di teñhü, xa döta ár 'befi, ngetho 'ba made enga nunar 'ra'yo nkohi. Gehnü xi t'unga mahyegiwi ma'ra ya ñhöt'i xa töte yá ñho.

<sup>7</sup> Ngetho nu'mü nunar 'bet'o nkohi di pe'shmö ár ts'edi, hinge mi mahyoni nda t'umhö man'a 'mü.

<sup>8</sup> Gese Jö himbi numañho ár 'befi ya me Israel, jange bi zui bi 'ñembabi'u:  
Ar tsi Hmu enö: Ma da zo ya pa ga nko'be ya me Israel ne ya me Huda man'ar 'ra'yo nkohi.

<sup>9</sup> Hinge ngu nunar nkohi da nko'be yá pale, nú'mü nda mipa yá 'ye da júka har hai Ehipto. Ngetho nu'u himbi umbyá müi bi 'yot'a nö'ö da nko'be,  
ne nuga da heka'u, enga njap'u ar tsi Hmu.

<sup>10</sup> Nu xta tho nuya pa'u, gehnü ar nkohi ma ga nko'be ya me Israel, enga ar tsi Hmu:

Ma ga ot'wa ma 'bepate ha yá mfeni'u,  
ne ma ga köt'wa ha yá müi.

Ma ga 'bui ngu ár Jögi,  
ne ma ga nuga'u ngu ma bötsi.

<sup>11</sup> Hinto ma da uta ár ñ'ohü,  
hinto ma da uta ár ku, di embabi:  
Pödi togo ar tsi Hmu.

Ngetho gatho ma da bökagi,  
di ndü nö'ö tsi t'ulo, ne di göxa nö'ö döta.

<sup>12</sup> Ma ga pumbabi yá ts'oki,  
hinga ma ga pengi ga bempa nö'ö hingi njap'u bi 'yot'u.

<sup>13</sup> Nu'mu enö n'ar 'ra'yo nkohi, xi gönga nö'ö man'a 'mu. Ha nö'ö enö bi göngi ne bi thege, tx'utho 'bedi da m'edi.

## 9

*Ar nijö habu mi ndönga Jö nuwa har ximhai, ne nö'ö bi jap'u mhets'i*

<sup>1</sup> Ha nunar 'bet'o nkohi, Jö xki xipabi ya jö'i hanja nda ndömbabi har nijö mi 'bukwa har ximhai.

<sup>2</sup> Ne nunar nijö mi njanu: Har ñut'i habu mi t'embabi Mar Nsunda, ka mi 'buhnu ar mfox'yo, ar mexa ne ya thuhme mi t'e'spabi Jö.

<sup>3</sup> Ne mote ár ñoho ar döta dutu, mi juta nö'ö man'ár xeni ar nijö mar thuhu Xa Ar Nsunda.

<sup>4</sup> Ka mi 'buhnu n'ar nt'uts'i xki thoka ar k'axt'abojö, ne ar k'axt'a 'bezankohi habu 'be'sa n'ar k'axt'at'eni, mi kö ar ñhuni ba e mhets'i, ár t'o ar Aron bi 'rogi, ne ya nxindo nkohi.

<sup>5</sup> Ne mañö ar 'bezankohi, ka xki thuxnu ya dö'enxe mi ñ'u ár nsunda Jö, mi ko'ma ar k'axt'axithe, habu mi nhöxa ar ji mi punga ya ts'oki. Nuyu hinga ma ga ot'ahu xiñho ar 'ñupya.

<sup>6</sup> Nu xki wadi xki thoka gatho, nu hár ñut'itho ar nijö, hyax'mu mi kut'a ya möjö mi ot'a yá 'befi mi ndöngajö.

<sup>7</sup> Nu hár ñoxeni ar nijö, honse ar döngamöjö mi kut'i ne n'agitho ar jeye. Himi tsa nda yut'i nu'mu hinte mi hõmpa ár ji ya meti nda unga ngu ar m'oñho. Njap'u nda mpumbabi m'et'o yá ts'oki'ö, ne m'efa yá ts'oki gatho nu ma'ra.

<sup>8</sup> Ne ár Hñö Jö utkagihu njap'u, hinxki t'unda ar seki to gatho nda yut'a habu t'embabi Xa Ar



Nsunda, nú'mu hár ñut'i ar nijö hinxki 'beta ár nsu.

<sup>9</sup> Nunu ngu ár xuditho nö'ö di thohupya. Nuya m'oñho ne ya ñhöt'i mi m'o'spa Jö mam'et'o, hinto bi hyokwa yá m'ui nu'u mi ot'a njap'u.

<sup>10</sup> Nu'mu nuya 'bet'o mhö xki m'epabi, honse nda moxa ya ñhuni, te nda ts'i, ne ya nsuki mpe hár ndo'yo ya jö'i, mi tho'mi nda zonga ar pa nda mponga xoge.

<sup>11</sup> Ha nupya xi zokwa ar tsi Hmu Hesukristo, ár döngamöjö nuya ñho ba ep'u. Bi yut'a har dönga nijö töta ár nsu, hinxi hyoka n'ar jö'i, himbi thoka mahyegiwi ar ximhai.

<sup>12</sup> Ne bi yut'a n'agitho har xeni Xa Ar Nsunda, ne hiñham'u da yut'a man'agi. Himbi hñö'spa ár ji ya t'öxi wa yá ji ya boi, nunár jise bi gut'a n'agitho ya thai ndi tuhu.

<sup>13</sup> Ngetho nu'mu nda nhö'spa ar jö'i yá ji ya t'öxi, yá ji ya boi ne ár 'bospi ya kero, ne nda nsuki nda nt'axka ár te,

<sup>14</sup> tema hinda tsá da 'yot'a ár ji ar tsi Hmu Hesukristo, bi datwa Jö hinte xki jaxt'i. Bi maxa ár Hñö Jö 'bu gatho ya pa, bi unga ár te. Ha nunár jinü da xuk'a ri mfenihu, gi hyehup'u nuya 'befi hinte unga ar te, ne gi pefu Jö togo hö ar te.

<sup>15</sup> Jange bi 'ñu ar 'ra'yo nkohi. Ne nú'mu mi unga ár te, bi mpumbabi yá ts'oki xki 'yot'a mam'et'o nu'u mi 'bu har 'bet'o nkohi. Ne njap'u nuya xki thahni bi t'umba ya ñho xki ñhöt'i hiñham'u da göts'i.

<sup>16</sup> Ngetho habu ja n'ar he'mi nkohi, mahyoni m'et'o da du togo tso yá ñho.

17 Nunar nkohinu da ndui da me'sa ár ts'edi xta du nö'ö togo tso yá ñho. Ngetho nu'mu tetho, hinto tsa da hñöni.

18 Nu har 'bet'o nkohi n'ehe, hinge nda tsa nda me'sa ár ts'edi nu'mu hinge nda nhö'ma ar ji.

19 Ngetho ar Moise nu mi wadi bi xipa ya jö'i xoge ya 'bepate, bi gumpa ár ji ya boi ne ár ji ya t'öxi, bi thönsa ar dehe. Ne bi gu ar thengaxi'yo ne ya doni, bi nöxa ha ya t'ofu mi huxa ya 'bepate, ne bi nöxa gathu ya jö'i n'ehe.

20 Ne bi ñnenö: Gehnu ar ji umba ár ts'edi ar nkohi xi 'bep'ahu Jö gi 'yothu.

21 Hinge honseyu, bi nöxya ji ar nijö n'ehe, ne gathu ya nt'eni mpe hár 'befi Jö.

22 Ha ya 'bepate, tx'utho 'bedi da japa da t'axka xoge har ji nhö'mi, ne nu'mu hinda nhö'ma ar ji, hiñ'otho ár mpumbate ya ts'oki.

*Ár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo höka ya ts'oki*

23 Njap'u 'mu nuya te jawa har ximhai, ñhehwi nuya te janu mhets'i, mi mahyoni nda nsuka ha yá ji ya meti. Ha nu'u gese bi ja mhets'i, mahyoni man'ar m'oñho di töte ár ñho.

24 Ngetho ar tsi Hmu Hesukristo himbi yut'a ha n'ar nijö xi hyoka ar meximhai, ñhehwi nö'ö majöni bi 'bu mhets'i. Gese'ö bi yutnu har nijö mhets'i nda pokagihu hár nthandi Jö.

25 Ne hinge xa kut'a ngu nu ma'ra ya döngamöjö, tat'a jeye mi kut'a har xeni Xa Ar Nsunda nda moxa ar ji hingo már metise.

26 Nu'mu di njap'u, hangu ya mpengi xi dumhö nu'mu ga pehu hár nduitho ar ximhai. Ne ha ya ngöxapayu, bi ñ'udi bi unse ár te n'agitho, ne hinda

mengi da 'yot'a man'agi, ne njap'u bi hñöka ar ts'oki.

<sup>27</sup> Ne ngu xi thu'spabi ya jö'i, honse n'agi da duyü, ne da thö'spa majöni,

<sup>28</sup> njap'u ar tsi Hmu Hesukristo n'ehe, n'agitho bi unga ár te, ne njap'u bi hñö'spa yá ts'oki nzeje. Ne ma da ñ'udi ár yo'gi man'agi, da poho gatho nu'u ndo'mi, hinte di benga ar ts'oki.

## 10

<sup>1</sup> Nuya 'bepate bi t'unga maham'u, honse ngu ár xudi nuya döta ñho ma nda t'aju m'efa, hinga mi gehyü. Nuya m'oñho tat'a jeje mi ot'a nu'u mi e nda hyonga Jö, hinto bi tsa bi hyokwa ár m'ui.

<sup>2</sup> Ngetho nu'mu xi hñökwahmö yá ts'okiyü, hinte di tsa'u ha yá müi, ne xi hyehmö da 'yot'a nuya m'oñhoyü.

<sup>3</sup> Ha nuya m'oñhoyü, honse mi japi da benga yá ts'oki tat'a jeje.

<sup>4</sup> Ngetho nuyá ji ya boi ne yá ji ya t'öxi hinga tsa da hñöka ya ts'oki.

<sup>5</sup> Jange nu mi yut'a har ximhai ar tsi Hmu Hesukristo, bi ñenö:

Ya m'oñho ne ya ñhöt'i hinga ne,  
ha ga 'rakawa n'ar ndo'yo har ximhai.

<sup>6</sup> Nuya m'oñho ts'öt'i ne nuya ñhöt'i thöñ'a'i gi pungya ts'oki, hinga numañho.

<sup>7</sup> Jange da enga:

Ma Jö'i, di 'bukwa xta e ga ot'a nö'ö gi nege,  
ngu xi nt'ot'a ha ya t'ofu habu nongagi.

<sup>8</sup> Ngu enga m'et'o: Ya m'oñho ne ya ñhöt'i t'a'i gi pungya ts'oki, hinga ne, ne hinga numañho. (Gathoyü 'bots'e ngu mönga ha ya 'bepate.)

<sup>9</sup> M'efa bi 'ñenö: Ma Jö'i, di 'bukwa xta e ga ot'a nö'ö gi nege. Njap'u bi 'ñenö, bi göxa nö'ö m'et'o, ne bi thuxa man'a 'ra'yo.

<sup>10</sup> Xi t'axkagihu, ngetho ar tsi Hmu Hesukristo bi 'yöta Jö, bi unga ár te ngu n'ar m'oñho n'agitho, ne hinda ma da tho ár ts'edi.

<sup>11</sup> Ha nuya möjö hyax'mu pepa Jö, ne unga get'ö ar m'oñho hiñham'u da hñöka ya ts'oki.

<sup>12</sup> Ha nunar tsi Hmu Hesukristo, mi wadi bi unga n'adar m'oñho bi gut'wa yá ts'oki ya meximhai, bi hñuxa hár ñ'ei Jö.

<sup>13</sup> Bi ndu nuya pa'u di njawa, honse to'mi da ts'impa gatho yá ñ'uni da ts'em'a ha yá wa.

<sup>14</sup> Ngetho nuna n'adar m'oñhonu, bi umba n'ar hoga te hinda thege nu'u xi t'axk'ö.

<sup>15</sup> Ár Hñö Jö mahyegi damajöni nú'mu bi 'ñenga m'et'o:

<sup>16</sup> Nu xta tho nuya payu, gehnu ar nkohi ma ga nko'be, enga ar tsi Hmu:

Ma ga köt'wa ma 'bepate ha yá müi,  
ne ga ot'wa ha yá mfeni.

<sup>17</sup> Ne bi 'ñenga m'efa:

Hiñham'u ma ga benga yá ts'oki, ne ga puhni ma ya me'sku.

<sup>18</sup> Nu habu xi mpumbabiyu, hiñ'otho ma'ra ya m'oñho da dukwa yá ts'oki.

*Ma ga umba ma müihu ga hoñhu Jö*

<sup>19</sup> Jange tsi kuhu, di pe'supya ar seki ga kuthu har xeni Xa Ar Nsunda, gehnu bi gut'a nú'mu mi nö'ma ár ji ar tsi Hmu Hesukristo.

20 Ga nehū ar 'ra'yo 'ñu tsixju har te, bi xogagihū mateda ar dōta xuni dutu bi xoki, gehnū ár ndo'yo.

21 Ne di 'ñehū hár nijō Jō n'ar dōta dōngamōjō xa pe'sa ár nsu.

22 Ma ga kwathū habū 'bu Jō, hinte di tsuka ma mfenihū, ne di tse ma jamfihū. Ngetho xi nxugagihū ma muihū xi thōgagihū ya ts'omfeni, ne xi nsuga ma ndo'yohū har t'axdehe.

23 Hinge te gatho ga benthū. Ma ga umba ma muihū ga ñ'uhū nunar ndo'minū di pe'su, ngetho nu togo bi ñōtkagihū hingi kate.

24 Ne n'a ngu n'a ga beñhū ma ñ'ohū, ga nkahū ga pe'su ar mhōte, ne ga pehū ya hoga 'befi.

25 Yo ma ga hehū ga kwathū ha ya mhunts'i ngu xi nzōnga 'ra. Nō'ō ga othū, ga humfu ár mui n'a ngu n'a ma kuhū, ngetho di pōhū 'bap'utho ar pa da penga ma tsi Hmuhū Hesukristo.

### *Nu'ū xa nese da nts'oki*

26 Ngetho nu'ū xi bö nō'ō majōni, ne di nese da 'yot'a ya ts'oki, hinda ma da t'ot'a man'ar m'oñho da thōkwa yá ts'okiyū.

27 Hōnse to'ma nunar pa xa ñ'ūtho da thō'spa majōni, ne ar tsibi nthūni da dut'a gatho nu'ū hingi ne da 'yota Jō.

28 Nu'ū togo ts'okwa yá 'bepate ar Moise, nu'mu yoho wa hñu ya jō'i da damajōni hō bi 'yot'e, hinda k'ont'i da tho.

29 Tengu ár dōtahmō ar mfei gi beñhū to'ma nō'ō togo hinda numansubi ár T'ū Jō, ne da 'ñenō, hingi ho ár ji nuna bi japabi bi t'axki, ne da ntoxkwi ár Hñō Jō xi nhwēgagihū.

<sup>30</sup> Di pöhu togo bi 'ñenö: Go di ko'spaga yá ñöni, go ga umga yá njut'i, enga njap'u ar tsi Hmu. Ne man'agi enö: Ar tsi Dada ma da hñö'spa majöni yá bötsi.

<sup>31</sup> Ñ'utho da zo n'a ha yá 'ye Jö togo te.

<sup>32</sup> Beñhu nuya pa xi thogi, nú'mu ja ngi jwahu bi 'ra'ahu ár hyats'i ar tsi Hmu, xa ga tseta ri muihu ga thohu ya thogi.

<sup>33</sup> Mödi ngi thohu ya thogi ne ya nt'utsa, ga tsethu ya jö'i mi theñ'ahu, ne njap'u ga thohwihu mahyegi nu'u ma'ra mi tho ya thogi n'ehe.

<sup>34</sup> Ngetho ga hwēju nu'u mi ku har fadi. Ha nuya ri ñhohu bi thömp'ahu, ga njohya ga tsethu, gi to'mhu gi hñöñhu ya ñho xa nzatho ne hinda thege, bi top'ahunu mhets'i.

<sup>35</sup> Jange yo ma gi hyehu gi ndö'mhu, ngetho bi top'ahu n'ar döta nthöhö.

<sup>36</sup> Ngetho mahyoni gi tsethu ya thogi, ne xki jwahu gi 'yothu nö'ö ne Jö, gi hñöñhu nö'ö xi ñöt'ahu.

<sup>37</sup> Enga har T'ofö:

Ga to'mhu da tho man'a tsi tui,  
ne ngut'a ma da zo nö'ö da ehe.

<sup>38</sup> Ha nö'ö togo 'bu xiñho ha ma nthandi, ma da m'ui di ñ'emui,  
ha nu'mu da mengi, hinga numañho.

<sup>39</sup> Mödi nuju hinga gekagihu nu'u di penju ga m'ehu. Nuju di pe'su ar ñ'emui, ne hinda m'e ma pahü.

## 11

*Ar ñ'emui*

1 Ar ñ'emui gehnu ga pöhu xiñho ma ga höñhu nö'ö di to'mhu, ne di ñ'emuihu ga höñhu nö'ö hindi handathohu.

2 Nunar ñ'emuinu bi maxa ma palehu mi 'bu mam'et'o nda numañho Jö.

3 Nunar ñ'emuinu faxkagihu ga pöhu honse bi mönga Jö, ne bi ho xoge nö'ö di hanthupya. Gathonu ba e habu himi nhekitho 'mu.

4 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Abel bi unga n'ar m'oñho mi töpa ár ñho nö'ö bi unga ár jödö Kain. Jange Jö bi damajöni mar hogajö'i, ngetho bi hñömba ár m'oñho. Ne mi tho ya pa, mödi xi du, nhombatho ár ñ'emui.

5 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Enok bi ts'its'i hinge nda nu ar ndöte. Ne himbi thini, ngetho bi zixa Jö. Núm'u hinxki ts'ixtho, Jö bi damajöni mi numañho.

6 Ha nu'u hinte pe'sa ar ñ'emui, Jö hingi tsa da numañho, ngetho nö'ö togo ne da hyoni, m'et'o mahyoni da ñ'emui di 'bui, ne go ma da umba ár nthöhö togo honi.

7 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Noe bi hyoka ar motsa habu bi k'ont'ö ne gatho yá mēni, nú'mu mi xipa Jö nö'ö ma nda thogi, mödi himi handatho. Nunar jamfinu bi japi bi nheki yá ts'oki ya meximhai, ha nö'ö bi t'embabi mi 'bui xiñho hár nthandi Jö.

8 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Abra nu mi ts'ohni, ba ponga hár hnini ndi ma ha n'ar hai nda t'umbabi. Bi 'yöta Jö mödi himi pödi habu ndi ma.

9 Ar ñ'emui bi mats'i bi m'u ngu n'ar nzohö har hai xki ñhöt'wabi, nuyu ma yá hai ma'ra. Mi 'buta

ha ya ngudutu. Bi njap'u ar Isa ne ar Hakob, nu'u togo bi hñönga ar ñhöt'i n'ehe.

<sup>10</sup> Ngetho mi to'ma ar hnini xi t'ei xiñho, gese Jö togo xi beni hanja da thoki.

<sup>11</sup> Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Sara togo himi tsä nda ñ'onte. Bi hñönga ar ts'edi nda ndathi, ne bi m'u ár bötsi, mödi xki tho ya jeye ñ'onte n'ar 'behñö. Ha bi ñ'emui mi tsä nda 'yot'a togo bi ñöt'wabi.

<sup>12</sup> Bi njap'u n'ehe ar Abra. Pontho xki du, bi me'sa ngu ár nzeye ya tso nuyá 'beto bi dini, ne ngu ar 'bomu ja har ñönthe hingi tsä da 'bede.

<sup>13</sup> Bi du mi ñ'emui gatho'u, mödi himbi hñönga ar ñhöt'i. Bi hyant'u yap'utho ne mi ñ'emui, mi zengwatho ne mi damajöni'u ma ya nzohö ne thota nuwa har ximhai.

<sup>14</sup> Ngetho nu'u mönga njap'u, nheki xiñho hongä n'ar hai habu da m'ui.

<sup>15</sup> Nu'mu di bemhö nda penga habu ba poñ'u, mi tsä nda mengi.

<sup>16</sup> Ha nuyu mi hoñ'u man'a, mi töte ár nsu bi 'bu mhets'i. Jange Jö hingi ntsä da 'ñembabi ár Dada'u, ne xpa hokwa n'ar hnininu.

<sup>17</sup> Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Abra nú'mu mi tsäta Jö. Dama bi netho bi datwa ar Isa nö'ö n'ase ár t'u mi ñ'ehe, mödi xki hñönga ya ñhöt'i,

<sup>18</sup> nu xki wadi xki t'embabi: Nuya ri 'beto xta ñöt'a'i, ma da bongä ha yá bötsi ar Isa.

<sup>19</sup> Mi ñ'emui pe'sa ar ts'edi Jö da guxa nu'u xi du, ngetho pontho bi du ne bi mengi bi nte man'agi, ne bi mengi bi zits'i.

<sup>20</sup> Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Isa bi xipa ar Hakob ne ar Esau nö'ö ma nda hwékwa Jö m'efa.



21 Nunar ñ'emuiñu bi maxa ar Hakob nú'mu mi dat'i nda du, bi xipa nö'ö ma nda hwëkwa Jö yá bötsi ar Huse, ne bi ndönga Jö mi njwaxa hár ndohö.

22 Nunar ñ'emuiñu bi maxa ar Huse nú'mu mi 'bap'u<sub>tho</sub> ár ndöte, bi 'ñenö ma nda bongga Ehipto nuya me Israel, ne bi 'bepabi'u<sub>nda</sub> gukwa yá ndo'yo.

23 Nunar ñ'emuiñu bi maxa yá dada ar Moise, bi 'ñö hñu nzönö, ngetho bi hyant'u<sub>mar</sub> nzatho bötsi, ne himbi zu'u<sub>nö'ö</sub> xki mönga ar ndö.

24 Nunar ñ'emuiñu bi maxa ar Moise nú'mu mi ndöta, himbi ne bi t'embabi má<sub>r</sub> t'u<sub>ár</sub> t'inxu ar ndö me Ehipto.

25 Bi hwahna nda mfei mahyegiwi ár hnini Jö, himbi ne bi njohya 'ra ya tsi pa ha yá ñho ar ts'oki.

26 Bi hyandi ngu n'ar döta m'ets'i yá nt'utsa ar tsi Hmu Hesukristo, ne himbi nepa yá m'ets'i ya me Ehipto, ngetho xki hñuxa ár da har nthöhö unga Jö.

27 Ar ñ'emui bi mats'i ba tsop'u<sub>Ehipto</sub>, himbi zupa ár kwe ar ndö, ngetho bi zetwa ár jamfi Jö togo hingi nheki.

28 Bi mats'i n'ehe nda du'ma ar baxjwa ne ar nhöxa ji nú'mu nda thohnu togo mi ho ya 'bet'o bötsi, hinte nda japabi'u.

29 Ar ñ'emui bi mats'i bi thot'u<sub>har</sub> Thenga Ñhonthé ngu ar 'yoñhai, ha nuya me Ehipto bi tsati nda tho'u<sub>n'ehe</sub>, ne bi jöt'u<sub>xoge</sub>.

30 Ar ñ'emui bi mfaxte bi yot'a ya jödo mi kot'a ar hnini Heriko, nu mi wadi bi nthet'a yoto mpa.

31 Nunar ñ'emuiñu bi maxa nunar ts'o'behñö má<sub>r</sub> thuhu ar Rahab. Himbi duwi gatho nu ma'ra

ya me'sku, ngetho bi umba n'ar hoga tsaya nu'u togo bi ma ba thexa ar hai xki ñhöt'i.

<sup>32</sup> Tema man'a ga xi'ahü. Ngetho hinda zükagi ga pet'ahü gatho tema bi tho ar Gedeon, ar Barak, ar Sanson, ar Hefte, ar Dabi, njap'u ar Samuel ne ma'ra yá m'ehni Jö.

<sup>33</sup> Nunar ñ'emüi bi mats'i bi dö ma'ra ya ndö, bi 'yot'a ar hoga ts'ut'wi, bi zu ya ñhöt'i, ne bi got'wa yá ne ya 'muhu.

<sup>34</sup> Bi mats'i bi k'ont'a ha ya tsibi xa mi fagi, ne ha ya ndojwai. Bi t'umba ar ts'edi ha yá ngwent'i ne ha ya tuhni, ne bi japi nda 'be ar 'ñu yá ndogu ma'ra ya hai.

<sup>35</sup> 'Ra ya 'behñö bi mengi bi hyanda yá mēni xki mengi xki nte man'agi. Ma'ra bi ñhegi bi mfei, himbi ne togo nda ñöni, ne nda mengi nda nte ha n'ar m'ui töte ár nsu.

<sup>36</sup> Ma'ra bi tho ya nt'utsa ne ya mfei. Hinge honse'ö, bi nthöt'a ya bojö ne bi jot'a ha ya fadi.

<sup>37</sup> Bi ts'oxa ya nk'ahni, bi nju ya nthegi bi theka made, bi ts'ati. Ma'ra bi tho ndojwaitho, himi ñ'otho habu nda m'ui, hagatho mi 'yotho, honse mi hempa yá ximhni ya deti, ya t'öxi, xa mi hyoya, xa mi tho ya dumui, mi tho ya mfei.

<sup>38</sup> Ar ximhai hinge ndi 'ñepabi nda m'ukwa. Mi 'yo'u ha ya ot'ahai, ha ya t'oho, ha ya ñeke ne ya oki ja ha ya ma'ye.

<sup>39</sup> Mödi bi numañho Jö yá jamfi, himbi hyant'u nda tho gatho nö'ö xki ñhöt'wabi.

<sup>40</sup> Ngetho Jö xki 'yegagihu ma'ra ya döta njöpi, ne nu'u mahyegi nguju nda hñönga nunar ñhonu, ne hinge nda hñönse'u ya njöpi.

## 12

*Hinga höju ma dahu xta huxu har tsi Hmu Hesukristo*

<sup>1</sup> Ngetho xa xi gokathogihu ra nzeye togo xi damajöni mi pe'sa ar ñ'emui, ma ga hehu 'mu gatho ma 'benihu, ne ya ts'oki hingi hegagihu ga 'yohu. Ne ga nixt'ihu hinga tsayahu ga tsoñhu ár ñöni nunar 'ñu di teñhu.

<sup>2</sup> Hinga höju ma dahu xta huxu ar tsi Hmu Hesukristo, togo bi du'mi ne bi jwatka ma jamfihu. Himbi jamasu hangu ma nda tho ya nt'utsa, mi handar johya ma nda 'ñepa m'efa, bi netho nda ts'uta har pont'i, ne bi hñuxa hár ñ'ei ár thuxandö Jö.

<sup>3</sup> Beñhu nö'ö togo bi me'spa ar tseti ya ts'okte xa mi utsa, ne njap'u hinda went'ahu hingi ne gi pefu.

<sup>4</sup> Nu'ahu hinxi zota ar pa gi uñhu ri tehu gi ntsawihu ar ts'oki.

<sup>5</sup> Hage xka pumhnihu ya mhö bi hñup'a ri muihu ngu yá bötsi'ihu Jö, bi t'eñ'ahu njawa: Ma tsi bötsi'ihu, yo gi tsamfu ár njutgu 'ra'ahu ar tsi Hmu, ne yo gi wenthu nu'mu tsu'ahu'ö.

<sup>6</sup> Ngetho ar tsi Hmu umba ár mfuki nu'u togo mödi, ne umba ár mfei gatho nu'u embabi yá bötsi.

<sup>7</sup> Tsethu ar mfuki 'ra'ahu Jö, ngetho hant'ahu ngu yá bötsi. Hinjo'o n'ar bötsi togo ár dada hingi umba ár mfuki.

<sup>8</sup> Ha nu'mu hingi 'ra'ahu ar mfuki ngu nu ma'ra, hingyá bötsi'ihu 'mu, go yá hot'u'ihu.

<sup>9</sup> Nupya ma ga beñhu xta 'ñehüwa ma dadahu har ximhai, mi febgagihu ne ndi möhu. Yo'ö hinga othu ár Dada ma hñöhu, ne ga pe'su ar te.

10 Majöni numa dadahuwa mi tsukagihu 'ra ya tsi pa, ngu mi beñ'u mar ñho. Ha Jö febgagihu homga ma ñhohu, ne ga pe'su n'ar te xint'axi ngu'ö.

11 Majöni hiñ'otho n'ar mfeï ga johya ga höñhu, gatho tsotkagihu ma muihu. Ha nu'mu da zo ma mfenihu, m'efa ga pe'su n'ar hogamuï, ne da tsa ga othu nö'ö xiñho.

*Nu'u togo hep'u ár nhwëki Jö*

12 Jange juxu ri 'yehu xi datho, ne nuya ri ñöhmuhu xi nzatho.

13 Ne hyoju n'ar 'ñu njöntho. Njap'u nuna ri wahu xi wengi hinda k'oxa ar ndo'yo, da mengi da zo xiñho man'agi.

14 Uмба ri muihu gi 'buhwihu n'ar hogam'ui gatho nu ma'ra, ne gi pe'su n'ar mfeni xint'axi. Ngetho nu'u hinte pets'i, hinda ma da hyandwa ár hmi ar tsi Hmu.

15 Ntsuñhu, yo ma da bomp'u n'a da hyep'u ár nhwëki Jö. Ne da muði da zot'a ár muï, ne da 'yot'a nö'ö hingi ho. Ne njap'u da muði da ts'okwa yá mfeni ma'ra.

16 Yo ma da m'up'u n'a di 'bengwi ya jö'i, wa hindi ne da numansu nö'ö di 'ñe mhets'i. Ngu ar Esau bi thoka nö'ö mi t'embabi mar 'bet'o t'u, bi pati nda t'umba n'a mohi ar ñhuni.

17 Xka pöhu himbi t'ekwabi, mödi m'efa mi nemhö nda hñönga ar njöpi, ne himbi tsa. Bi nö'mahmö yá gida, ha himbi t'umbabi ar seki.

18 Nu'ahu hinxka kwathu har t'ohö mi tsa ngi thañhu, ngu ya me Israel bi tho mam'et'o, ne ngi hyanthu mi pöxa ar tsibi, xa mar m'exui, ne mi ja ar 'yomndöhi.

19 Hinga 'yohu ár ñheti ar k'axt'athuxi, ne hinga 'yohu nunar mhö mi nzote. Nu'u togo bi 'yode bi 'yadi nda ñhe.

20 Ngetho himi tsa nda zeta nö'ö mi nsipabi, mi enö: Nu'u togo nda 'ñexa ár wa har t'ohö mödi mar meti, nda tho nk'ahni wa nda nsu'sa n'ar maza.

21 Xa mar döta ár nsu mi nheki. Gese ar Moise bi 'ñenö: Xa di nhwöt'i di ntsu.

22 Nu'ahu xka kwathu har t'ohö ár thuhu Sion, hár hnini Jö togo te, har Herusalen mhets'i, pontho xka 'buhwihu nu'u ra nzeye ya enxe.

23 Xka kwathu hár mhunts'i nu'u ya hmökabötsi xi thu'spa yá thuhunu mhets'i, ne xka tsuhu Jö togo ot'wa ar ts'ut'wi gatho. Ne xka nthöskwihu ya hogajö'i xi du xi zonga xiñho hár ñöni.

24 Xka kwathu xka tsuhu gese ar tsi Hmu Hesukristo, togo 'ñu ar 'ra'yo nkohi. Ne ár ji bi nö'mi xa döta ar ñho ñ'udi, hingi ñhehwi ár ji ar Abel.

25 Jamasuhu yo ma gi fe'sfu ár mhö togo zoju. Ngetho nu'mu himbi k'ont'a nu'u bi me'spa ár mhö togo mi zokwa har ximhai, hanja ga k'onthu nu'mu ga fe'sfu ár mhö Jö bi e mhets'i.

26 Nunar mhö bi japi bi nhwöt'a gatho nuwa har ximhai, nupya xi ñötkagihu xi 'ñenö: Hönse man'agi ma ga japa da nhwöt'a hinga hönse ar ximhai, xoge mhets'i n'ehe.

27 Nú'mu enö, man'agi, ne da 'ñenö ma da hwönga gatho nö'ö tsa da 'ñöni ne xi thoki. Hönse da gohi nu'u hingi tsa da 'ñöni.

28 Jange nu'mu xta höñhu n'ar ts'ut'wi hingi tsa da 'ñöni, ma ga umfu njamödi Jö, ne ga pepabihu ngu ne'ö, ga pe'sfu ar ntsu ne ar ntsuni.

<sup>29</sup> Ngetho ma tsi Dadahu ñhehwi n'ar tsibi tsöt'a xoge.

## 13

### *Njanu da m'ui ya gamfi*

<sup>1</sup> Yo ma gi hyehu da the ar mhöte di pe'su n'a ngu n'a nuya di nkuhu.

<sup>2</sup> Yo ma gi hyehu gi umfu ar tsaya ma'ra ha ri nguhu. Ngetho 'ra mödi hinxi bödi, xi umba ar tsaya ya enxé ha yá ngu.

<sup>3</sup> Beñhu ya 'yofadi, hu ri muihu wande gi owihu mahyegi har fadi. Yo gi pumnhihu nu'u xi mfei, ngetho gi pe'sasehu ri ndo'yohu n'ehe.

<sup>4</sup> Tsuñhu ar nthöti ne suhu dar nt'axi. Ha nu'u 'bengwi nu'u hinxi nthötwi ne nu'u ka yá nthöti, Jö ma da hñö'spa majöni.

<sup>5</sup> Nzöñhu hingi hyoju ar bojö, ñhogamuihu nö'ö gi pe'su. Ngetho Jö bi 'ñenö: Hinga hek'a'i, hinga pumhni'i.

<sup>6</sup> Jange hinga tu ma muihu ga eñhu:  
Ar tsi Hmu go faxkagi, hinga ntsu.  
Te da jakaga ar jö'i.

<sup>7</sup> Beñhu ri ma'yohu togo bi xi'ahu ár mhö Jö. Hyanthu tengu bi njöpabi yá m'ui, ne temfu yá jamfi.

<sup>8</sup> Ar tsi Hmu Hesukristo get'ö ngu maham'u, ar pania, ne hiñham'u da mponi.

<sup>9</sup> Yo ma gi ñhehu da ka'ahu ma'ra ya nt'uti hingi o yá 'ñu. Ngetho xiñho gi zeta ri jamfihu hár nhwëki ar tsi Hmu, hinge ha ya ñhuni. Nuyü hinte bi maxa nu'u togo mi jap'u.

10 Di pe'su n'ar m'oxm'oñho habu nuya möjö mi mpe hár nijö Jö mi 'bu maham'u, hingi tsa da hñöka ar m'oñho da zi.

11 Nunar döngamöjö mi kut'a har nijö ár ji ya meti nda t'unga ngu ar m'oñho, ne nda thökwa yá ts'oki ya jö'i. Ne nuyá ndo'yo nuya metiyu nda ts'öt'a yap'u habu hinto mi 'bui.

12 Jange ar tsi Hmu Hesukristo n'ehe, bi tho nthi har hnini, ne njap'u nunár jise bi nö'mi, da hñökwa yá ts'oki ya jö'i.

13 Ma ga poñhu 'mu ga thöhu nthi, ne ga enthu ma tehu ga thohu nuya ugi ngu bi tho'ö n'ehe.

14 Ngetho hindi pe'suwa n'ar hnini hiñham'u da göts'i. Di hoñhu nö'ö man'a xi 'ñep'u.

15 Nu'mú, ma ga tutwabihu Jö n'ar thuhu ngu n'ar m'oñho, ngetho di 'buhwihu ar tsi Hmu Hesukristo. Ma ga eñhu nunar m'oñhonu, ponga ha ma nehu mat'wa ár thuhu Jö.

16 Ne ga othu xiñho hinga pumhnihu ga mfaxu n'a ngu n'a, ngetho nuya m'oñhoyu numañho Jö.

17 'Yothu ri ma'yohu, yo ma gi thöthu nö'ö xi'ahu. Ngetho nu'u hingi tsaya su'ahu, pödi ma da thö'spa majöni. Jahup'u ne da njohya da 'yot'e, hinge di tu yá müi, ngetho nunu hinte fax'ahu.

18 'Yafu Jö da maxkagihe. Di beñhe hinte tsukagihe ma mfenihe, ngetho di nehe ga othe xiñho gatho.

19 Honse m'et'o di xi'ahu gi 'yafu ngut'a da tsa ga map'u man'agi.

### *Nt'ëdi ya ku ne mhat'wa Jö*

20 Jö unga ar hogam'ui, ne bi japi bi mengi bi nte ar tsi Hmu Hesukristo man'agi, nuna ar hoga

Ma'yo bi nö'ma ár ji bi du'ma n'ar 'ra'yo nkohi hiñham'u da göts'i.

<sup>21</sup> Gese Jö da max'ahü gi 'yothü ya hoga 'befi ngu ne'ö, ne da mpe ha ri müihü da tsa gi 'yothü nö'ö numañho. Da njap'u ngetho tsix'ahü ar tsi Hmu Hesukristo, togo di ñepi da t'umba ar nsunda hiñham'u da göts'i. Dá njap'u.

<sup>22</sup> Di a'ahü tsi kuhü, gi hñöñhü nunar mhönu hup'a ri müihü, nuna n'a tsi tui xta ot'ahü.

<sup>23</sup> Pöhü, xi nthé ma tsi kuhü Timoteo. Nu'mu ngut'a da thokwa, ga me'be mā ga k'ös'ahe.

<sup>24</sup> Zengwagihü gatho ri ma'yohü ne gatho ya ku. Peñ'ahü nzengwa nuya ku me Italia.

<sup>25</sup> Dá hyex'atho'ihü ár nhwëki Jö. Dá njap'u.



**Àr 'ra'yo nkohi Jö har ñhöñhö maxei ntongwi  
ár mahwifí har hai m'onda ne har ñhömfó  
New Testament in Otomi, Querétaro (MX:otq:Otomi,  
Querétaro)**

copyright © 2009 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Otomi, Querétaro

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Otomi, Querétaro

otq

Mexico

**Copyright Information**

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

**The New Testament**

in Otomi, Querétaro

**© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.**

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

---

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

a3e32dbb-4826-53d8-92fc-afaa86ffff04